

Varför finns det någonting, snarare än ingenting? Det är en fråga som många har funderat över. Men det tycks det inte finnas något svar, som har blivit ens tillnärmelsevis allmänt accepterat bland filosofer. Ett vanligt svar bland vanligt folk är att det finns en gud som har skapat världen. Då kan man förstås fortsätta att fråga varför denna gud finns (eller fanns) och varför han (eller hon) skapade världen, men låt oss tillsvidare bortse från detta. Man kan inte förklara allting på en gång. Man kan kanske inte ens förklara allting. Låt oss i stället börja med frågan om den teistiska förklaringen är rimlig. Denna förklaring avfärdas ju utan vidare av väldigt många, men säkert är det ändå betydligt fler som tror att den är – eller möjligen kan vara – riktig.

1. DEN TEISTISKA FÖRKLARINGEN I SENTIDA SVENSK TAPPNING

Låt oss utgå från den variant av den teistiska förklaringen som ganska nyligen framfördes av Martin Lembke i denna tidskrift.¹ Han formulerar den så här: ”Minst ett av de kontingenta tingen har aktualiserats av minst ett nödvändigt ting”. Det låter kanske lite mystiskt, nästan som om de ting som ”aktualiseras” på något sätt finns redan innan de aktualiseras. Men tanken är nog bara den att minst ett ting som finns i vår värld har *skapats* av något som finns i varje möjlig värld.²

Här frågar man sig förstås: varför ska man anta att det ting, som har skapat minst ett ting i vår värld, finns i *alla* möjliga världar? Kan det inte räcka att det finns i *vår* värld? Ska man skapa något i vår värld, så verkar det lämpligast att befinna sig just i den.

¹Lembke 2010. Lembke är doktorand i teologi i Lund.

²Lembke säger (s. 3) att ”ett nödvändigt ting definieras som ett ting som existerar i alla metafysiskt möjliga världar (inklusive den faktiska världen)”. Ett kontingent ting ”existerar i den faktiska världen men inte i alla metafysiskt möjliga världar”. De ting det är fråga om är antagligen konkreta snarare än abstrakta. Alvin Plantinga (1974, s. 169) säger att Gud *skapar* konkreta ting och *aktualiserar* abstrakta objekt som t.ex. sakförhållanden.

På detta skulle Lembke kanske svara att om det skapande tinget inte finns i alla möjliga världar, så är det kontingent, och det som skulle förklaras var ju just att det finns kontingenta ting. Men det traditionella problemet är ju att förklara varför det finns några ting i vår värld överhuvud taget – alldeles oavsett om de är kontingenta eller nödvändiga. Och ett ”ting” behöver ju inte vara nödvändigt för att skapa ett annat ting. En snickare kan t.ex. skapa en stol, utan att finnas i varje möjlig värld.

Kanske tänker sig Lembke att det skapande tinget ska vara nödvändigt, och de skapade tingen kontingenta, för att det skapande tinget inte självt ska behöva räknas in bland det som behöver förklaras. Men det är i så fall bara en uppehållande manöver. Frågan om varför det skapande tinget existerar finns ju kvar.

Man kunde tro att Lembke menar att existensen av nödvändiga ting är självklar och därför inte kräver någon förklaring i sin tur: de finns för att de *måste* finnas. Men detta betyder enligt Lembke bara att de finns i vår värld därför att de finns i *alla* möjliga världar. Som jag har hävdad i ett tidigare sammanhang innebär detta att den s.k. ”förklaringen” då bara består i ”att man upprepar det som ska förklaras och dessutom tillägger något, som inte förklarar det som ska förklaras” – vilket inte är så lyckat.³ Och Lembke tar själv uttryckligen avstånd från detta. Han säger: ”Frågan varför minst ett ting är sådant att det existerar med nödvändighet (givet att det finns ett sådant ting) kan helt enkelt inte besvaras. [...] Det nödvändiga tingets nödvändighet låter sig inte förklaras”.⁴

Så problemet kvarstår: varför denna hänvisning till ett nödvändigt ting? Lembke svarar kanske då att detta är ett av fyra tillsammans ”uttömmande” alternativ, av vilka de tre övriga är orimliga eller mindre troliga. Hans fyra alternativ är:

- (A) Minst ett av de kontingenta tingen har aktualiserat sig självt.
- (B) Minst ett av de kontingenta tingen har aktualiserats av minst ett nödvändigt ting.
- (C) Det *måste* finnas minst ett kontingent ting.
- (D) Det är en *slump* att det finns minst ett kontingent ting.⁵

Lembke föredrar alltså (B) framför de övriga. Han avfärdar (A) med att det ”verkar ju inte alls rimligt” och att det är ”osannolikt på gränsen

³Bergström 2004, s. 192. Lembke hänvisar själv till detta citat på s. 6. Att det skapande tinget finns i vår värld förklaras ju knappast av att det *dessutom* finns i alla andra världar.

⁴Lembke, s. 8–9.

⁵Lembke, s. 4.

till omöjligt”.⁶ Med hänvisning till min synpunkt ovan⁷ avfärdar han vidare (C) och (D) med att de bara ”upprepar det som ska förklaras och dessutom tillägger något, som inte förklarar det som ska förklaras”. Det (C) tillägger är att kontingenta ting finns även i alla andra världar, och det (D) tillägger är att kontingenta ting *inte* finns i alla andra världar. Men som jag just påpekat kan precis samma invändning, nämligen om ett otillräckligt tillägg, riktas även mot (B).

Man kan för övrigt ifrågasätta om alternativen (A) – (D) verkligen är *uttömmande*. Kunde inte ett ytterligare alternativ t.ex. vara att det *inte finns* någon förklaring till att det existerar något snarare än inget. Eller är det kanske liktydigt med (D)?

Hur som helst är den centrala tanken hos Lembke – liksom i den traditionella teistiska förklaringen av att det finns något – att (en del av) det som finns har *skapats* av någon.⁸ Om denne någon är nödvändig (”ett nödvändigt ting”) eller inte spelar väl mindre roll. Att vederbörandes *nödvändighet* inte kan förklaras – vilket Lembke påstår – är då inte heller så viktigt. Det viktiga är om man kan förklara varför en sådan skapare *finns* och varför han (eller hon) har *skapat* något av det som för övrigt finns. Den första frågan säger inte Lembke något om, men han tar upp ”följdfrågan varför minst ett av de kontingenta tingen har aktualiserats av minst ett nödvändigt ting”; och det svar han ger är att ”minst ett av de kontingenta tingen har av *fri vilja* aktualiserats av minst ett nödvändigt ting”.⁹

Men att skaparen har skapat ”av fri vilja” kan väl inte heller vara så viktigt. Det borde räcka att skaparen är en person (snarare än ett ”ting”) som *vill* skapa något, oavsett om denna vilja är ”fri” i någon mening. Kanske föresvävar det Lembke att det som görs av fri vilja inte kan förklaras, och att vi därför slipper leta efter en sådan förklaring. Men det kan betvivlas. Normalt vill vi väl väldigt ofta hitta en förklaring till hand-

⁶Lembke, s. 4 resp. 7. Men tänk om det finns ett kontingent ting som verkligen är *allsmäktigt*. Då kan det kanske till och med skapa sig självt? Även om det låter väldigt underligt. Parfit anser att ”entities cannot do anything unless they exist” (1998, s. 10). Kanske det. Men den som skapar sig själv finns ju i och med detta – och behöver inte finnas tidigare eller senare.

⁷Jfr not 3.

⁸I stället för ”någon” talar Lembke om ”minst ett” ting. Men det verkar som om han tycker att Ockhams rakkniv motiverar att man postulerar ett snarare än flera ting (jfr s. 5). Det må så vara, men Ockhams rakkniv motiverar i så fall också att man gör ett svagare snarare än ett starkare antagande. Och antagandet att det finns ”minst ett” skapande ting är svagare än antagandet att det finns ”precis ett” skapande ting.

⁹Lembke, s. 7.

lingar som vi tror har utförts av fri vilja. Och i själva verket spelar det väl inte heller någon roll om skaparen *vill* skapa något. Även en *ofrivillig* skapelse är ju en skapelse. Och en ofrivillig skapelse har väl inte mindre förklaringsvärde än en frivillig skapelse – så länge man inte kan säga något mer om skaparens motiv och tillvägagångssätt.

Är då något vunnet om man förklarar att det finns något med att något av det som finns har *skapats* av någon, om man sedan inte kan förklara varför denne någon finns och varför han (eller hon) har skapat något? Ja, Lembke anser det, med hänvisning till ”själva utgångspunkten för kunskapsteoretiska framsteg: vi måste ju försöka förklara så mycket som möjligt”.¹⁰ Är det en rimlig uppfattning?

2. TEISMENS FÖRKLARINGSVÄRDE

Det är alltså fråga om att förklara varför det finns *något* överhuvud taget, inte varför världen är just sådan som den – åtminstone i vissa väsentliga avseenden – faktiskt är. Detta är två olika saker.¹¹

I princip kunde man kanske tänka sig att antagandet att det finns en skapare, med vissa specifika egenskaper, kunde förklara att världen är som den är, i åtminstone vissa avseenden. Moderna kreationister tycker t.ex. att vissa fysikaliska fakta och förekomsten av mänskligt liv talar för att världen skapats av en intelligent person (genom s.k. ”intelligent design”).¹² Men samtidigt kan man notera att det ju finns *andra* förhållanden i världen som tyder på att det *inte* gärna kan vara en intelligent skapare som åstadkommit det hela. Varför är t.ex. universum så fruktansvärt *stort*? Vad ska det tjäna till? Och varför finns det så många plågsamma sjukdomar, naturkatastrofer och krig? Och varför är det så lätt och lockande att förstöra miljön? Kan detta vara ”avsikten”? Och varför finns det psykopater och pedofiler?

Hur som helst är det inte denna fråga som nu är aktuell. Frågan är varför det finns något alls. Lembkes förklaring är, att något har skapats av någon. Och han påstår att denna hypotes innebär ett ”kunskapsteoretiskt framsteg”.

¹⁰Lembke, s. 8.

¹¹Vilket har betonats av bl.a. Derek Parfit, 1998, s. 1.

¹²Även om detta vore riktigt kan man konstatera att en del av det som hittills har hänt talar starkt *mot* antagandet att världen har skapats av den *kristna* guden. Denna gud antas ju vara allgod, allvetande och allsmäktig och en sådan gud skulle nog inte skapa en värld med så mycket lidande som vår. En sådan gud skulle t.ex. inte tillåta tsunamikatastrofer eller Gulag och Förintelsen. Däremot skulle nog Gamla Testamentets gud *Jahve* passa bättre som skapare av vår värld. Han var ju inte främmande för att utsätta människor för lidande och död.

Men en sådan ”förklaring” ökar inte vår förståelse och den innebär inget framsteg. Den verkar helt gripen ur luften. En riktig förklaring måste uppfylla åtminstone två villkor: den måste ange någon sorts *samband* med det som ska förklaras och den måste ha en viss potentiell *trovärdighet*. Lembkes förklaring kan väl sägas uppfylla det första villkoret: den tycks innebära att det finns ett kausalt samband mellan en skapare och det som skapas. Men trovärdigheten saknas. För att en teori eller hypotes ska vara trovärdig måste den ha (andra) prövbara konsekvenser.¹³ Helst konsekvenser av flera olika slag. Eventuellt vet man redan att några sådana konsekvenser är sanna eller också kan man av någon anledning förvänta sig detta. Och det ska vara möjligt att i viss mån undersöka om konsekvenserna är sanna. Om inte detta villkor är uppfyllt, så har vi inte en förklaring, utan bara en ren gissning, en gissning som är helt grundlös även om den skulle råka vara sann. I så fall kan den inte sägas innebära något ”kunskapsteoretiskt framsteg”.

För att inse detta kan vi jämföra med ett mer jordnära exempel. Anta att vi förklarar ett mord med teorin att ”betjänten gjorde det”. Så länge man inte har något skäl att föredra den teorin framför t.ex. ”frun gjorde det” eller ”maffian gjorde det”, så är det på sin höjd en *potentiell* förklaring, en ren gissning. Men om den dessutom förklarar andra data, som vi känner till och som inte förklaras av de alternativa hypoteserna, t.ex. betjäntens fingeravtryck på mordvapnet, blodfläckar på betjäntens byxor, avtryck av hans skor i rabatten, hans nervösa uppsyn, osv., så vinner den i trovärdighet. Åtminstone så länge den inte tycks strida mot andra data, t.ex. att betjänten förefaller ha ett starkt alibi, som vi ännu inte har lyckats bortförklara.

Den teistiska förklaringen har inga som helst förtjänster av detta slag. Den sätter inte existensen av kontingenta ting i samband med något annat som vi har oberoende skäl att anta. Den bidrar inte till att göra vår världsbild mer sammanhängande. Och den tycks inte ha några andra prövbara konsekvenser (än att något finns).

Ur ontologisk synpunkt är den teistiska förklaringen däremot mycket djärv. Framför allt därför att den antar existensen av en ytterst märklig

¹³Som Quine och Ullian uttrycker saken: ”If a hypothesis is untestable, it cannot tell us anything” (1978, s. 122). Enligt Carl Hempel, som brukar betraktas som en auktoritet när det gäller förklaringar, ska en bra hypotes *bland annat* ”[...] yield precise, preferably quantitative, predictions; it should be accurate in the sense that testable consequences derivable from it should be in good agreement with the results of experimental tests; [...] it should predict phenomena that are novel in the sense of not having been known or taken into account when the theory was formulated [...]”; se Hempel 1983, s. 87–8. Teismen uppfyller knappast dessa krav.

person med extremt övernaturliga egenskaper. Och dessutom för att den tycks innehålla det implicita antagandet att det inte alltid har funnits något. Bägge dessa antaganden förefaller helt gripna ur luften. Lembke ger inget argument för dem. Han pekar inte på några data som skulle förklaras av dessa extra antaganden. Han påstår bara att om vi utgår från att det finns minst ett kontingent ting, så har vi skäl att postulera en varelse som kan skapa kontingenta ting ur intet.¹⁴ Men något sådant skäl har vi alltså inte.

Dessutom är den teistiska förklaringen egentligen *inget svar alls* på den traditionella frågan om varför det finns något snarare än inget. Ty den utgår helt enkelt, utan förklaring, från att det finns något – nämligen skaparen. Lembke diskuterar ju i själva verket inte den traditionella frågan, utan en speciell variant av den: ”varför finns det *kontingenta* ting snarare än . . .?” Under förutsättning att det inte finns några nödvändiga ting blir det visserligen samma sak, men just denna förutsättning vill ju Lembke inte göra.

3. MÖJLIGA VÄRLDAR

Är det en rimlig förutsättning att det inte finns några nödvändiga ting? Enligt vårt vanliga sätt att tänka är det nog det.¹⁵ Det som finns kunde ha saknats. saker som vi har tillverkat skulle t.ex. inte ha funnits om vi inte hade tillverkat dem – och vi tror att vi i allmänhet kunde ha låtit bli att göra det. Och stora, ohanterliga saker som stjärnor och planeter skulle enligt modern naturvetenskap inte ha funnits om vissa fysikaliska konstanter hade varit lite annorlunda än de faktiskt är – vilket fysikerna tycks anta att de kunde ha varit.¹⁶

Ja, så tänker vi normalt. Men *vet* vi verkligen att det är så? Vet vi att världen kunde ha varit annorlunda än den är – eller, med andra ord, att det finns andra möjliga världar?

¹⁴Lembke skriver: ”Om vi accepterar dess metafysiska grundantagande, nämligen att det i den faktiska världen finns minst ett kontingent ting, tycks vi ju ha skäl att postulera minst ett nödvändigt ting, ett ting som inte bara är utrustat med en genuint fri vilja utan som också är kapabelt att skapa kontingenta ting ur intet. Det får ju sägas vara en bra början på en beskrivning av Gud, definierad på vanligt teistiskt vis” (s. 8–9). Det här med att skapa något ur intet låter underligt. Men en poet eller kompositör gör kanske det? Man kan helt enkelt fantisera ihop något – men riktigt ”ur intet” är det i så fall kanske ändå inte.

¹⁵Åtminstone under förutsättning att vi håller oss till *konkreta* ting. Plantinga (1974, s. 61) anser däremot att *abstrakta* ting finns i varje möjlig värld.

¹⁶Moderna kreationister har som bekant tagit fasta på detta. De menar att det faktum att de fysikaliska konstanterna är så ”fininställda” (*the fine-tuning of physical constants*) att de möjliggör organiskt liv endast eller bäst kan förklaras av att de har ställts in på detta sätt av en intelligent varelse (genom s.k. *intelligent design*).

Jag tror inte att vi verkligen vet det. Såvitt jag förstår kan vi inte utsluta möjligheten att vår värld är den enda möjliga. Och i så fall skulle alla ting vara nödvändiga. Det skulle med andra ord inte finnas några kontingenta ting. Då behövs inte heller någon förklaring av varför det finns kontingenta ting. Däremot skulle vi ha en sorts ”förklaring” till att det finns något, snarare än inget, nämligen att det är omöjligt att det inte skulle finnas något.

Men här spelar det förstås en avsevärd roll vad som menas med en ”möjlig” värld.¹⁷ Om möjligheten är enbart *logisk*, dvs. om en ”möjlig” värld är en som inte innebär någon motsägelse, så finns det nog många olika möjliga världar.¹⁸ Men de flesta av dessa är antagligen *fysikaliskt* omöjliga, i den meningen att de utesluts av någon naturlag. Visserligen kan man kanske då anta att det kan råda andra naturlagar i andra möjliga världar. Men *vet* vi det? Det är väl logiskt möjligt, men är det också möjligt i någon mer substantiell betydelse? Det är inte fysikaliskt möjligt, men det är kanske *metafysiskt* möjligt?¹⁹ Men vet vi i så fall vad det innebär att något är ”metafysiskt möjligt”? Jag tror knappast det.

Alvin Plantinga anser att abstrakta objekt som egenskaper, mängder och tal – samt eventuellt Gud – finns i varje möjlig värld.²⁰ Det antyder att han syftar på någon sorts ”metafysiskt” möjliga världar. Ty det borde väl ändå vara rent logiskt möjligt att det inte finns några abstrakta objekt. I alla händelser är det *logiskt* möjligt att det inte finns någon gud. Det skulle säkert även de allra flesta teister kunna hålla med om.

För övrigt kan man undra om det alls kan finnas några abstrakta objekt om det inte finns konkreta objekt. Till skillnad från Platon tycks Aristoteles ha betvivlat det. Men om det måste finnas konkreta objekt där det finns abstrakta objekt, och om abstrakta objekt finns i varje möjlig värld,

¹⁷De ”världar” det är fråga om är vad Parfit kallar ”cosmic possibilities”, till skillnad från ”local possibilities” (jfr 1998, s. 7); Erik Carlson och Erik J. Olsson skiljer på motsvarande sätt mellan ”Universes” och ”worlds” (2001, s. 203). En ”cosmic possibility” är ett sätt på vilket ”the whole of reality might be”. En ”world” är enligt Carlson/Olsson ”a maximal spatio-temporal and causally connected whole”, vilket troligen är just vad Parfit kallar en ”local possibility” eller ”local world”. Det kan alltså finnas många olika lokala världar inom en och samma kosmiska möjlighet.

¹⁸Jag tar här ”logisk” möjlighet i en mening som också innefattar ”begreppslig” möjlighet. En värld med gifta ungarlar är t.ex. inte ”logiskt” möjlig i denna mening, inte heller en värld i vilken ett föremål är större än ett annat, detta andra större än ett tredje och det tredje större än det första.

¹⁹Lembke tog ju fasta på just *metafysiskt* möjliga världar; jfr not 2 ovan. En värld där vatten inte består av H₂O är väl t.ex. logiskt möjlig, men kanske inte metafysiskt möjlig.

²⁰Plantinga 1974, s. 61.

så finns även konkreta objekt i varje möjlig värld – vilket i så fall förklarar att det finns något snarare än inget. (Även om ”något” här enbart skulle syfta på konkreta objekt.)

Och om vår värld skulle vara den enda fysikaliskt möjliga, så skulle vi därmed också ha en sorts förklaring till att det finns något snarare än inget.²¹ Med andra ord: om naturvetenskapen så småningom skulle utveckla en bland experterna allmänt accepterad teori som säger att det är fysikaliskt nödvändigt – dvs. det följer av naturlagarna – att det finns något, så skulle vi väl därmed ha en ganska bra förklaring av att det finns något snarare än inget. Men det kan man nog inte hoppas på.

4. SANNOLIKHETER

En annan sorts förklaring kunde kanske gå ut på att det är mer *sannolikt* att det finns något än att det inte finns något.²² ”Sannolikt” måste då betyda något i stil med ”sannolikt i sig” eller ”a priori sannolikt”. Ty annars skulle ju de allra flesta redan från början gå med på att det är alldeles överväldigande sannolikt, för att inte säga uppenbart sant, att något existerar – men detta skulle inte innebära någon förklaring.

Det är alltså fråga om vad som är sannolikt när man så att säga överblickar alla kosmiska möjligheter, utan att veta något alls om vilken av dessa som faktiskt föreligger. Men hur kan man på något objektivt sätt beräkna eller bedöma a priori sannolikheter för olika kosmiska möjligheter?²³

Kan man utgå från att alla kosmiska möjligheter – alla ”möjliga världar” i vid mening – är lika sannolika? Det har somliga trott, men det förnekas av bl.a. Derek Parfit. Han menar att det t.ex. mer sannolikt att det finns ett universum som innehåller klotformade stjärnor av järn som rör sig ungefär som stjärnorna i vår värld än att det finns ett universum som innehåller stjärnor som ser ut som Drottning Victoria eller Gary Grant och rör sig som i en menuett.²⁴ Det kan låta väldigt rimligt, men det beror antagligen på att vi utgår från förhållandena i vår värld. Om vi levde i en värld där himlakropparna såg ut som

²¹Med ”vår värld” menas då den ”kosmiska möjlighet” (*cosmic possibility*), i Parfits mening, som faktiskt råder – inte enbart vår lokala värld, som kanske endast är en av flera inom samma kosmiska möjlighet. Jfr not 17.

²²Förklaringar av detta slag diskuteras av Robert Nozick (1981, s. 127–8). Kapitel 2 i hans tjocka bok (s. 115–64) har rubriken ”Why Is There Something Rather Than Nothing?”

²³Rent *subjektiva* sannolikheter kan det ju knappast vara fråga om. Sådana kan knappast bidra till en ”förklaring” som skulle tillfredsställa oss.

²⁴Parfit 1998, s. 17–18.

människor och aldrig rörde sig i enkla kurvor, så skulle vi nog göra en annan bedömning.

Erik Carlson och Erik J. Olsson har konstruerat ett annat exempel för att visa att olika kosmiska alternativ kan ha olika sannolikhet.²⁵ De jämför två världar som enbart innehåller en enkel myntkastare och ett rättvist (eng. "fair") mynt. Myntkastaren kastar myntet tills dess klave kommer upp. Då händer inget mer. I den ena världen kommer klave upp i första kastet, i den andra världen kommer klave först upp i det triljonte kastet. Carlson och Olsson anser att den första av dessa världar är sannolikare än den andra. Även detta kan låta övertygande, men vad innebär det egentligen att ett mynt är "rättvist" under dessa förhållanden? Kan det vara rättvist om det visar klave först i det triljonte kastet och sedan aldrig kastas mer? Och vad säger i så fall detta om myntkastaren? Är den också rättvis? Det beror kanske på vad som händer i andra möjliga världar – men vilka då? De ska ligga "nära" de världar vi utgår från,²⁶ men med avseende på vad? Kanske finns det en naturlag i den andra världen som säger att myntet nästan aldrig visar klave? Jag måste säga att jag har svårt att bli övertygad av Carlson/Olssons exempel.

Om alla kosmiska möjligheter är lika sannolika, så verkar det rimligt att påstå att sannolikheten är större för att något finns än för att inget finns – åtminstone om det finns (betydligt) fler än två möjligheter.

Flera bedömare – t.ex. Leibniz – tycks emellertid tro att den möjlighet som innebär att det inte finns någon värld alls är mer a priori sannolik än de övriga, eftersom den är den enklaste och minst godtyckliga möjligheten. Men även om den är sannolikare än var och en av de övriga *var för sig*, så visar ju inte detta på långa vägar att den också är sannolikare än *disjunktionen* av de övriga. Åtminstone om det finns många varianter eller i alla händelser minst två. Alltså kan det fortfarande mycket väl vara oerhört sannolikt – a priori – att det finns något snarare än inget. Det vore i så fall en sorts förklaring.

För övrigt kan man förstås fråga sig varför ett enkelt universum skulle vara a priori mer sannolikt än ett mer komplicerat? Enkelhet brukar visserligen anses vara en önskvärd egenskap hos teoretiska *hypoteser*,²⁷ men då handlar det om hypoteser som ska förklara något, ge en generell

²⁵ Carlson och Olsson 2001, s. 209–10.

²⁶ Om vi tar fasta på vanliga idéer om hur kontrafaktiska villkorssatser ska tolkas. Sådana satser blir aktuella om vi frågar oss vad som *skulle* ha hänt *om* myntet hade kastats flera gånger – eller om myntkastaren hade kastat andra mynt.

²⁷ Se t.ex. Quine och Ullian 1978, kap. 6. Carlson och Olsson betonar också detta, (2001, s. 216), men till skillnad från mig tycks de ändå anse att enkelhetsmaximen (a priori) talar för hypotesen att det inte finns några konkreta ting; se s. 218–19.

beskrivning av något eller bidra till lösningen av något problem, i *vår* värld – dvs. i en värld där konkreta objekt finns och där många av dessa är direkt observerbara. Enkelhet har knappast något att göra med a priori sannolikheten för olika kosmiska möjligheter, av vilka en består i att ingenting alls finns.

Men även om a priori sannolikheten för den kosmiska möjligheten att det inte finns någon värld alls skulle vara förhållandevis stor, så spelar detta ingen större roll så länge som den är mindre än $1/2$. Om den däremot skulle vara *större* än $1/2$, så kunde man ha anledning att bli lite förvånad över att det trots allt finns något. Har vi något skäl att anta det?

Somliga tror att det finns oändligt många kosmiska möjligheter.²⁸ Det finns till och med de som tror att det dessutom kan finnas flera olika – till och med oändligt många – *instanser* av varje möjlig lokal värld.²⁹ Om det finns så fruktansvärt många möjligheter, så kan det tyckas vara rimligt att tro att sannolikheten för att det inte finns någon värld alls är betydligt mindre än $1/2$. Å andra sidan kan man ju dela in de olika alternativen på många olika sätt. Om vi väljer att säga att det finns enbart *två* alternativ, nämligen att det finns minst en värld, respektive att det inte finns någon värld, så kan vart och ett av dessa alternativ kanske tyckas ha a priori sannolikheten $1/2$. Möjligen kan man frestas korrigera detta med att enkelheten talar lite extra för det senare alternativet, att det inte finns någon värld. Men varför ska man dela in alternativen på detta sätt snarare än på något annat?

Någon skulle kanske vilja besvara denna fråga med att skillnaden mellan att det finns något och att det inte finns något är ”viktigare” eller ”mer grundläggande” än någon annan distinktion, och att man därför kan begränsa sig till den. Men det verkar helt godtyckligt. Kunde inte skillnaden mellan t.ex. att det finns mänskligt liv och att det inte finns mänskligt liv vara lika ”viktig”? Eller skillnaden mellan att det finns någon form av medvetande och att det inte finns någon form av medvetande? Eller mellan att det finns, respektive inte finns, stjärnor? I så fall kunde man kanske säga att a priori sannolikheten för vart och ett av *dessa* alternativ är $1/2$. Och om alternativet att det inte finns något alls bara är ett av många alternativ där det inte finns mänskligt liv eller medvetande eller stjärnor, så kunde man sedan komma fram till att a priori sannolikheten för att det inte finns något alls är betydligt *mindre* än $1/2$.

²⁸T.ex. Peter van Inwagen; se Carlson och Olsson 2001, s. 208f.

²⁹T.ex. Carlson och Olson 2001, s. 206–7. Olika instanser av en lokal värld är kvalitativt identiska. För egen del kan jag inte begripa att de då inte är även numeriskt identiska. Hur skulle man kunna skilja mellan två instanser som är precis likadana, när man inte kan placera dem på olika platser i rum och tid – vilket ju är uteslutet eftersom de inte ingår i samma lokala värld.

Det verkar inte som om sannolikhetsbedömningar av detta slag egentligen leder någonstans. I alla fall inte till någon säker slutsats.

5. OM VARFÖR VARAT INTE KAN FÖRKLARAS

Om vi nu inte kan ge någon förklaring till varför det finns något snarare än inget, kan vi då ge någon förklaring till varför vi inte kan göra det?³⁰

Kanske har svaret redan skymtat i det jag redan har sagt. Jag tror det beror på att det vi skulle uppfatta som en förklaring redan *förutsätter* en värld där det finns något och där vi redan har en mängd uppfattningar och teorier om det som finns. Ty utan sådana uppfattningar kan vi inte bedöma om en förklaring är bra eller dålig. Våra idéer om vad som är en bra hypotes³¹ har växt fram samtidigt och i växelverkan med våra övriga föreställningar om verkligheten. En ”förklaring” som inte förutsätter några uppfattningar om verkligheten, och därmed inte baseras på några föreställningar om vad som är en bra förklaring, kan alltså inte finnas. Detta är en ingrediens i vad som kallas en ”naturalistisk kunskapsteori”.

Erik Carlson och Erik J. Olsson hänvisar också till våra vanliga kriterier för teorival. De menar att problemet om varats gåta är om ”*de kriterier vi tillämpar i vetenskap eller sunt förnuft* pekar ut Det Minimala Universum [dvs. det där det inte finns någon värld alls] som det i någon mening mest troliga kosmologiska alternativet”.³² Men dessa våra kriterier är ju förknippade med *vår* värld; de är föreställningar som vi har kommit att omfatta i samband med att vi har skaffat oss våra vardagliga uppfattningar och våra mer eller mindre vetenskapliga teorier om verkligheten. De förutsätter alltså redan att något existerar. Därför är det ganska svårt att tänka sig att de skulle kunna peka ut ”Det Minimala Universum”, där ingenting existerar, som det mest troliga kosmologiska alternativet.

Om detta skulle vara möjligt måste vi nog tänka oss något i stil med det som jag antydde i slutet av avsnitt 3 ovan, nämligen att man så småningom skulle komma fram till någon allmänt accepterad och väl underbyggd teori om verkligheten enligt vilken det är *fysikaliskt nödvändigt* att det finns något.³³ Men jag tror som sagt inte att man kan hoppas på det.

³⁰Citat: ”Man kan inte begära att vi ska kunna förklara det som är oförklarligt, men om något är oförklarligt bör vi försöka förklara varför det är oförklarligt. Men det spar jag till en annan gång” (Bergström 2004, s. 198).

³¹Idéer av den sort som t.ex. beskrivs i kapitel 6 i Quine och Ullian 1978.

³²Carlson och Olsson 2001, s. 216; min översättning och min kursivering.

³³En sådan förklaring behöver inte kallas ”orsaksförklaring”. I en orsaksförklaring är det snarare *sambandet* mellan orsaken och det som ska förklaras som är fysikaliskt nödvändigt. Men orsaksförklaringar kan knappast förklara att det

För även om en sådan teori mot förmodan skulle presenteras någon gång i framtiden, så är det svårt att tro att inte skulle kunna försvagas, utan att dess empiriska innehåll förändras, genom att man eliminerar just implikationen att det är nödvändigt att det finns något. Denna implikation kan inte gärna vara nödvändig för att teorin ska generera förutsägelser; den kan inte öka teorins empiriska innehåll. Förutsägelser kräver förstås att det *finns* något, men inte att det dessutom är *nödvändigt* att det finns något. Det senare är alltså ur vanlig vetenskaplig synpunkt överflödigt. Därmed kan det heller inte ingå i en bra förklaring. En teori som innehåller denna implikation är ingen bra teori. Den är onödigt komplicerad genom att innehålla ett teoretiskt antagande som inte är vetenskapligt motiverat.

LITTERATUR

- Bergström, Lars. 2004. *Döden, livet och verkligheten*. Thales.
- Carlson, Erik och Erik J. Olsson. 2001. "The presumption of nothingness", *Ratio*, vol. 14, nr 3 (September), s. 203–21.
- Hempel, Carl G. 1983. "Valuation and Objectivity in Science". I R. S. Cohen and L. Laudan (utg.), *Physics, Philosophy and Psychoanalysis*. Dordrecht: Reidel.
- Lembke, Martin. 2010. "Frågan om varat och olika svar". *Filosofisk tidskrift*, nr 3.
- Nozick, Robert. 1981. *Philosophical Explanations*. Harvard University Press.
- Parfit, Derek. 1998. "Why anything? Why this?". *London Review of Books*, 22 januari och 5 februari. Kan laddas ned från Parfits hemsida, med paginering 1–27; den versionen används här.
- Plantinga, Alvin. 1974. *The Nature of Necessity*. Oxford: Clarendon Press.
- Quine, W. V. och J. S. Ullian. 1978. *The Web of Belief*, 2:a uppl. Random House.

finns något. En sådan förklaring skulle peka ut en orsak till att det finns något, men då skulle man ju hänvisa till något som finns, vilket var just det som skulle förklaras. Som Parfit uttrycker det (1998, s. 1): "There could not be a causal explanation of why the Universe exists, why there are any laws of nature, or why these laws are as they are. Nor would it make a difference if there is a God, who caused the rest of the Universe to exist. There could not be a causal explanation of why God exists".